

Pavel Kalfus Foto: Štefan Bartoš

A kegyetlen Turandot, 1982. Naiv Színház, Liberec

Nina Malíková

ELHUNYT PAVEL KALFUS

Pavel Kalfust egyszer „a cseh bábozás Pavarottijá”-nak neveztem – és nem csupán azért, mert feltűnően hasonlított a híres olasz tenoristára, akit maga is kedvelt. Igazi tekintély volt, akiben a gargantueli robusztusság váratlan lírával, finomsággal és humorral keveredett – mind színházi tevékenységében, mind életében, amely hosszú betegség után, 2016. július 8-án lezárult.

Pavel Kalfus 1942. április 29-én született Hořice v Podkrkonošiban, és ott végezte el a szobrásziskolát is (1956–1960) – a „kavicsbányát”, miként nevette mondta. Onnan a prágai DAMU bábtervező szakon végzett Richard Landernél (1961–1965). Tanulmányai után a kelet-csehországi DRAK bábszínházhoz került, Hradec Královéba, melynek 1965-től tervezője volt. Első tervezése 1965-ben, Jiří Sřreda rendezésében Gozzi: *A szarvaskirálya* volt. Ezt követte a *Mauglí* (1966), ekkor találkozott először Miroslav Vildman rendezővel, akinek egyénisége, igényessége, inspirációja Pavel Kalfus egész további pályáját meghatározta. Munkája során megismerkedett a kitűnő képzőművésszel, a technológus és gyakorlatias František Vítekkal, akit egész életében tanárának, barátjának és példaképének tartott.

Tervezéseinek felsorolásakor ebből az időszakból megemlítenéd a saját korában újdonságnak számító *Princezna s ozvěnou* (A királylány és a visszhanghang) (1971) Josef Krofta rendezésében. Az előadás érdekessége volt, hogy akkor jelent meg és lépett kapcsolatba először takarás nélkül a színész és a báb. Kroftát ez a módszer tette jelentőssé. Pavel Kalfus később így jellemezte: „a bábanimátorok takarás nélküli megjelenése új lehetőségeket hozott a színpadkép elemeinek aktivizálásában, ugyanakkor igényesebb lett a drámai tér használata.” Josef Kroftával még többször dolgozott együtt a DRAK-nál, minden szempontból felejthetetlen azonban,

művészi megoldásainak is köszönhetően, a klasszikus népi komédia, a *Jak se Petruška ženil/Hogyan nősült meg Petruška*, amikor is a DRAK Színházban egyértelmű sikert arattak a kesztyűsbábok. Még egy jelentős előadás kapcsolódik ehhez a sikeres korszakhoz – Jan Pilař színész szóló „jutulomjátéka”, az *Aby děti věděly/Hogy tudják a gyerekek* (1972), amellyel Pavel Kalfus és Josef Krofta megvalósították Helena Malřrová, Jiří Wolker és Václav Řezáč költői szövegeire a gyakorlatban akkor még ismeretlen „tárgyszínházat”, egy olyan előadást, amely tele volt egyedi, többjelentésű színházi metaforával.

Pavel Kalfus 1974-ben átment a libereci Nařv Színházhoz, ahol Jan Schmid és Miroslav Melena munkájába már a színházi tapasztalatok és gyakorlat során kialakult egyéni stílusával kapcsolódott be. Ezt egy sor előadásban érvényesítette, amelyekhez díszletet, jelmezt és bábokat tervezett, két saját rendezésű darabhoz is (1984-ben) a *Brum, dům, Ťululum / Brumm ház, tyululú*; 1987-ben pedig az one woman show-hoz, amely a kitűnő színésznő, Zuzana Schmidová számára fogalmazódott meg, a *Jak chodil Kuba za Markytou/Hogyan járt Kuba Markéta után*. Elmondható, hogy bár a DRAK Színháznál töltött inaséveit sosem felejtette el, a Nařv Színházban valóban önmagára talált.

Az előadások sora, amelyekben látványtervezőként szerepelt olyan személyiségek mellett mint Markéta Schartová (1975 *Švec Dratvička/Dratvička, a cipész*, 1978 *Poslechněte, jak bývalo/ Hallgassátok meg, hogy is volt*, de különösen a *Turandot ukrutnice/ A kegyetlen Turandot*, 1981-ben), Jan Kačer (1976 *Blázen Pabo/A bolond Pabo*), Miloš Horanský (1975 *Dračř kámen/Sárkánykő*), Josef Krofta (Máchřv Máj/Mácha Májusa 1976-ban), Ivan Rajmont (1987, *Kaukázusi krétakő*) vagy Jan Schmid (1992, *Obr Gargantua, jeho smřch a život/Gargantua, az óriás nevetése és élete*), azoknak a kulcsfontosságú

Hogyan járt Kuba Markéta után, 1987. Sz: Zuzana Schmidová

előadásoknak az áttekintése, amelyek a libereci Naív Színház színes stílusát alkották.

Kalfus művészi tevékenységének, további stílusának alakulására lényegi hatással volt találkozása Pavel Polákkal. Már az akadémián folytatott tanulmányaik idejéből ismerték egymást, de csak Liberecben kezdtek el együtt dolgozni. Később közösen való-sították meg számos kisgyerekeknek szóló előadást, és egy olyan egyéni bábszínházi metaforikus művészi stílusnak a megalapítói lettek, amely nem becscüli le a gyereknézőket, számol játékoságukkal és fantáziájukkal. A Naív Színházra ebben az idő-szakban jellemző volt nemcsak ezeknek a dara-boknak a hazai színrétege, hanem az is, hogy koncepciójukat már az óvodai környezethez alkalmazták. Mindkét Pavel (Kalfus és Polák) e műfaj koronázatlan királyai lettek, és többszörös győzelmet arattak a jellemzően az anyairolé utaló Mateřinkának nevezett óvodai korosztálynak szóló fesztiválon. Közös munkájuk bekerült a modern cseh bábozás történetébe, és nem csupán az óvodás korú gye-rekeknek címzett előadásaik folytán. A hosszú sort

a *Motanice/Gubanc* (1974) előadása nyitja, ezt követi a *Brankou zamčenou na knoflík/A gombra zárt kapun át* (1977), *Šla barvička na procházku/Sétálni ment a festék* (1978), *Potkal klauna potkal kloun/Egy bohóc meg egy bohóc találkozása* (1980) *Pohádka s Hvězdičkou/Csillagmese* (1982), *Dlouhý, Široký a Bystrozraký (A Hosszú, a Széles meg a Sasszemű* (1983)...

Ezekben a termékeny színházi években Pavel Kalfus más bábszínházak számára is dolgozott. Jelentős nyomot hagyott a modern bábozás törté-netében az eredeti koncepciójú *Podivné odpoledne dr. Zvonka Burkeho/Dr. Zvoněk Burek különös dél-utánja* (1984), amelyet Pavel Vašiček rendezővel közösen hozott létre, kesztyűsbábokhoz tervezett díszlettel. *Smoček* morbid komédiájának hőse, mint koporsógyártó, egészen új megvilágításba került. Sokéves barátsága Jiří Sředa rendezővel Pavel Kalfust a bábszínházon kívüli munkába is bevonta. Például Most városában a Városi Színház (Městské divadlo) színpadára alkalmazta (Sředa rendezésében) Nezval *Anička Skřitek a Slaměný*

Hogyan járt Kuba Markéta után, 2010. Sz: Markéta Sykorová, fotó: Josef Práček

Hubert/Törpe Ancsi és Szalma Hubert (1988) című gyerekmeséjét, és *Sřreda* átiratában Cervantes *Don Quijotéját*, *O dūmyslném rytří donu Quijotovi/Don Quijote az elmés lovag* (1995). A J. K. Tyl Színházban vendégtervezőként vett részt *Sřreda* zenés-táncos előadásának színrevitelében, amelyet *Trnka Zahrada/A kert* című meséje inspirált (2006).

Bár Kalfus munkásságát áttekintve más színházi mű is felbukkan, ezek az alkotói kirándulások kivételnek számítottak. Pavel Kalfus mindenekelőtt a bábszínház világához tartozott, amelyben több mint 140 produkcióban vett részt. Együttműködött valamennyi cseh bábszínházzal, munkáját külföldön is ismerték, elsősorban Szlovéniában, Lengyelországban és Szlovákiában.

Bábtervezőként minden méretben, anyagból (leggyakrabban fából) és technológiával tervezett bábokat – a jávai vajangtól a marionetten át az álló-totem figuráig, a vállra ültetett alakoktól a maszkokon át a kesztyűsbábokig. A bábok jellegzetesen keskeny sima feje és vékony alakja az utolsó években kifejező, vidámabb szemet és komikus jelleget kapott, és figurájukkal Kalfus

mindig respektálta a művet, a szereplők karakterét, a kort és az atmoszférát.

Pályájában egyfajta törés állt be azzal, hogy Liberecből Prágába költözött, új munkahelyére, amely a Művészeti Akadémia alternatív- és bábművészeti tanszéke lett, és 1991-től a tervezői kabinetet vezette. Új fejezet, új életcél következett. Azt lehet mondani, hogy Pavel Kalfus született pedagógus volt – már az elbeszélésmódja is, ahogy elbűvölte hallgatóit, széleskörű tájékozottsága izgalmas előadásokat hozott. A diákokkal végzett munkát pedig amit nagyon komolyan és lelkiismeretesen végzett, őszintén szerette. Az Akadémia rektorhelyetteseként akadémiai posztjaira nemcsak az egyetemi képzés alakításának lehetőségeként tekintett, hanem különleges és nagyszerű találkozókat jelentettek számára más területeken dolgozó kollégákkal. Diákjaihoz fűződő viszonya kissé az első köztársaság korára emlékeztetett, szertartásos, tiszteletteljes és szigorú volt, respektálta a diákok művészi nézeteit, megértéssel fordult a legnyakatekertebb ötletek felé is, amelyeket a tapasztalt ember finom tapintatával segített világra.

Pavel Kalfus, foto: Loutkář archiv

Gargantua, az óriás nevetése és élete, 1992. Naïv Színház Liberec, foto: Josef Ptáček

Pavel Kalfus, fotó: Štěpán Bartoš

Barátai számára nemcsak Pavel volt, hanem bizalmasan „Kalfi” is. A „keddiek” köre volt a legközkedveltebb a résztvevő kollégák és a diákok számára is – a kedd volt ugyanis az a nap, amikor a hozzá legközelebb álló kollégáival (Alois Tománekkel, aki tervei nagy részét megvalósította, és Jaroslav Doležal bábkészítővel) konzultációs összejöveteleket tartottak az iskolai kabinetben. Népszerűek voltak kötetlen kerekasztal beszélgetései is a Řetězova utcai Irodalmi Kávéházban, ahol diákjaival szinte az utolsó pillanatig találkozott. Volt szerencsém „Kalfi” barátai közé tartozni.

Nézegetem terveinek és megvalósított munkáinak katalógusait, van vele egy ősrégi hangfelvételem is. Archívumomban őrzöm képeit az ithakai tanulmányi kirándulásról, a Mateřinka Fesztiválról és a Skupova Plzeňről is, és biztos, hogy nem vagyok egyedül, akinek Pavel Kalfusszal kapcsolatban van mire emlékeznie. Ő ugyanis generációjának legkiválóbb bábtervezői közé tartozott, aki jelentősen hozzájárult a cseh bábozás fejlődéséhez, és a világban betöltött helyéhez.

Balázs Andrea fordítása

PAVEL KALFUS HAS PASSED AWAY

Nina Malíková summarizes the career of Pavel Kalfus from his beginnings at the Theatrical Academy and his work at DRAK Theatre and the Naïve Theatre Liberec to his return to Prague and his teaching career at the Department of Auteur and Puppet Theatre at the DAMU. The article also lists the stage designer's key productions and provides some personal remembrances of a man whose life journey ended after a prolonged illness on 8 July 2016.